

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2014/4.

Zie [www.onserfdeel.be](http://www.onserfdeel.be) of [www.onserfdeel.nl](http://www.onserfdeel.nl).

[B] **DRINK EEN GLAS WIJN MET DE MENS AAN WIE  
JE DE WEG VRAAGT IN EEN VREEMDE STAD.  
DE UNIVERSITEIT VAN HET LEVEN IN  
“NEXUS” 65**

Neem die leraar Duits die de adolescent Andreas Landshoff in het verwoeste Berlijn van 1945 Schiller en Goethe te lezen gaf, alsof het concentratiekamp waar hij uitkwam nooit bestaan had. Telkens weer nemen mensen de draad op. Na Auschwitz is Europa traag maar zeker opnieuw overeind gekomen. Het telde zijn littekens, het vertelde zijn verhalen. In dezelfde late jaren veertig was er papierschaarste in Berlijn, vertelt Landshoff, die als achttienjarige voor de uitgeverij Suhrkamp was gaan werken: de boekhandelaars – vrouwen met een rugzak – kwamen op de fiets de boeken halen bij de uitgeverij: *Lotte in Weimar* van Thomas Mann, *Das Glasperlenspiel* van Hermann Hesse. Ze wilden altijd meer exemplaren hebben dan de uitgever kon aandragen. Landshoff verdeelde ze op basis van sympathie voor en de kwaliteit van de boekhandel. Er was toen naast gewone honger ook en opnieuw honger naar boeken.

Het is maar één van de verhalen in dit boek dat Rob Riemen, directeur van de culturele denktank Nexus Instituut, als vijftenzestigste editie van het blad samenstelde op basis van vraaggesprekken met negentien bijzondere figuren. Het zijn uitgevers (Peter Mayer, André Schiffrin, Andreas Landshoff), musici (Jordi Savall, Bernard Haitink, David Dubal, Russell Sherman), schrijvers, filosofen (Avishai Margalit) en wetenschappers (Antonio Damasio, Simon Schama), maar ook Frido Mann (de kleinzoon van), de Jordaanse prins El Hassan Bin Talal, Philippe



Berlijn, 1945.

de Montebello, telg uit de Franse aristocratie die drie decennia het Metropolitan Museum of Art in New York heeft geleid, Ismaïl Serageldin, de directeur van de nieuwe Bibliotheek in Alexandrië. Twee vrouwen: Benedetta Raveri, kleindochter van de filosoof Benedetto Croce, en Nuria Schönberg, dochter van Arnold Schönberg en vrouw van de Italiaanse componist Luigi Nono. Ze zijn allemaal ouder dan 65, en vertellen wat ze van het leven hebben geleerd. Allen hebben het over hun vader. Dat was blijkbaar de opdracht.

Het boek is ongewild een melancholisch portret van de twintigste eeuw geworden. Kunst en cultuur in tijden van totalitarisme, oorlog en wederopbouw spelen een primordiale rol. Negen van de negentien geïnterviewden zijn van Joodse afkomst. Hun familie is niet zelden afkomstig uit Midden- of Oost-Europa. Vaak zijn hun ouders in het interbellum of nog vroeger terechtgekomen in Amerika.

Riemen, die van zijn moeder de titel voor zijn boek cadeau kreeg omdat haar school “de universiteit van het leven” was, voert in het laatste hoofdstuk zijn eigen vader op, een katholieke vakbondsman uit Brabant.

Je kunt van alles zeggen over dit boek. Dat er te weinig vrouwen aan het woord zijn. Dat de moeders ontbreken – blijkbaar was daar niet naar gevraagd. Dat de riedel van het cultuurpessimisme er te vaak in wordt gezongen.

Maar je leert eruit dat je als kind slaapliedjes moet horen en zelf moet zingen; dat democratie in de kunst een verschrikking is; dat je de tijd moet nemen om met iemand aan wie je de weg vraagt in een vreemde stad een glas wijn te drinken; dat Mozart en Bach geen

vernieuwers waren, maar dat ze de vormen en genres die bestonden in hun tijd alleen op een superieure manier hebben gebruikt; dat Napoleon dood is maar Beethoven leeft; dat een Joods-Amerikaanse advocaat en schrijver die als kind in Polen de oorlog heeft overleefd, als soldaat in 1955 in Stuttgart zich bij een gebouw dat nog overeind staat, afvraagt waarom Amerikaanse bommenwerpers het gemist hebben; dat het een verpletterende last kan zijn tot een beroemde familie te behoren omdat je nooit aan de verwachtingen voldoet (Frido Mann en Benedetta Craveri); dat culturele vorming niet alleen wordt verkregen door veel kennis maar ook en vooral door het vermogen verbanden te leggen; dat de kunst van het converseren niet meer bestaat omdat hoffelijkheid, belangstelling voor anderen en het vermogen naar hen te luisteren niet meer bestaan; dat beleefdheid een vorm van democratie is omdat je beleefd bent tegen iedereen; dat Simon Schama, geboren in 1945 in Londen, als kind een immens schuldgevoel werd aangepraat omdat hij niet in Israël woonde, enzovoort. Tot de interessantste stukken in het boek behoren de zelfportretten van de Israëliische filosoof Margalit, die lucide en genuanceerd de tragische politieke impasse van Israël beschrijft, en het portret van de Jordaanse prins Hassan: in Oxford opgeleid mocht hij zijn broer koning Hussein niet opvolgen – die bestemde hem voor de wereld, die hij moest winnen voor zijn humanistische idealen.

*Nexus* plaatst zich in de Europese humanistische traditie, “een beschavingsideaal waarin, omwille van de menselijke waardigheid, het primaat aan geestelijke waarden als vrijheid, waarheid, schoonheid, vriendschap wordt toegekend en mensen zich bewust zijn van de betekenis van kunst, de cultivering van de ziel, de liefde voor wijsheid en al wat een vrije en rechtvaardige samenleving vereist” (Rob Riemen). Dat is nobel, ook al is het een tikkeltje hoogdravend verwoord. Maar de levenswijsheid die in dit boek ligt opgeslagen staat buiten alle kijf en is een hart onder de riem voor elke Europeaan.

#### LUC DEVOLDERE

ROB RIEMEN (RED.), *De universiteit van het leven*, editie 65 en themanummer van tijdschrift *Nexus*, uitgegeven door Nexus Instituut, Tilburg, 2013, 204 p., [www.nexus-instituut.nl](http://www.nexus-instituut.nl)